

Frank Tibor

„C'est la paix!”

***A Sixtus-levelek és Károly császár különbéke-kezdeményezése
1916-17-ben***

Abstract

The Emperor Karl I of Austria (King Károly IV of Hungary) is remembered today in Hungary mostly for his staunch attempts at a forced retake of his Hungarian kingdom in 1921 which proved to be an abysmal failure. The Emperor, however, initiated a separate peace treaty with the Entente powers right after inheriting the throne from the Emperor Franz Joseph on November 21, 1916. His endeavour to lead Austria-Hungary out of the war was an important political decision, based on a sincere vision of world peace. The peace effort was carried out almost exclusively by the Emperor's family, first and foremost by his brother-in-law Prince Sixtus of Bourbon-Parma. Executed in utmost secrecy, the peace plan involved the Empress Zita and her immediate family, as well as Count Tamás Erdődy, a childhood friend of the Emperor. The plan failed for a number of domestic and international reasons, but the Emperor deserves credit for his separate peace project of 1916-1917 which could have saved the Austro-Hungarian Monarchy, innumerable lives and, eventually, avert the peace treaties of St. Germain-en-Laye and Trianon. Partly for his peace efforts, the Emperor was beatified by Pope John Paul II in 2004.

Keywords: World War I, separate peace, German–Austro-Hungarian relations in World War I, the Entente, Emperor Karl (Charles) I of Austria, Empress Zita (Princess Bourbon-Parma), Prince Sixtus of Bourbon-Parma, Emperor Wilhelm II of Germany, Count Tamás Erdődy.

A magyar történeti emlékezetben az utolsó magyar király, IV. Károly főként 1921. évi, kudarcos visszatérési kísérletei nyomán maradt meg. Az I. Habsburg-Lotharingiai Károly néven uralkodó osztrák császár korai, bátor, noha kudarcos békekezdeményezései mindmáig kevesebb figyelmet kaptak. Ennek több oka is van. Elsősorban is ezeket a béketapogatózásokat a német szövetségesek miatt a legnagyobb titokban kellett lefolytatni, hiszen II. Vilmos császár eltökélt volt a háború győzedelmes befejezése iránt és a Monarchia háborús kudarcának beismerése, majd a háborúból való kiugrás többféle módon is végzetes akadályokat támasztott volna a német hadicélok elérésével szemben. II. Vilmos szinte az utolsó pillanatig hitt hadicéljainak realitásában és hallani sem akart az osztrák-magyar visszavonulás egyetlen formájáról sem, hívták légyen is azt különbékének, fegyverletételnek, vagy kapitulációnak.

Az agg Ferenc József halálakor, 1916. november 21-én, 30 évesen trónra lépő új császár (1887-1922) és neje Zita, Bourbon-Parma hercegnő (1892-1989) egyaránt a háború azonnali befejezésének, különbéke kötésének hívei voltak. A császár minden lényeges kérdésben kikérte a császárné véleményét, döntései leggyakrabban kettejük elhatározását tükrözték. Károly trónra lépte után igyekezett békepárti miniszterekkel kormányozni, már 1916. december 16-án Ottokar Czernin grófot nevezte ki külügyminiszterévé, s 1917. március 1-től Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök leváltásával a hadvezetést saját kezébe vette. A császár-király reformtörekvéseivel egyet nem értő Gróf Tisza István magyar miniszterelnök 1917. május 23-án az uralkodó felszólítására benyújtotta lemondását. A császár mindvégig igen aktívan részt vett a politika irányításában, s kezdettől békekötésre törekedett.

A különbéke-tapogatásokhoz a legnagyobb fokú titoktartásra volt szükség, ezért azokat az uralkodópár a legszűkebb családi körben tartotta és Zita császárné testvérére, Sixtus Bourbon-Parma hercegre építette. A herceg jó francia kormány-kapcsolatai illetve a családi szálak révén különösen alkalmasnak látszott az Osztrák-Magyar Monarchia és az Antant közötti kapcsolatok felvételére.¹ A Sixtus-misszió titkaira az I. világháború után, már az 1920-as évek során hamarosan fény derült, amikor megkezdődött a dokumentumok közlése, a kulcsszereplők memoárjainak kiadása, az első kortörténeti munkák megjelentetése. Ezek együttesen jelentős, bár igen gyakran elfogult és egymásnak ellentmondó véleményekből összeálló korpuszát adják a Sixtus-misszió történetének, s általában Károly császár béketörekvéseinek. Itt most csak a legfontosabbakra hivatkozom.

A kulcsdokumentumok már 1920-ban napvilágot láttak mind Londonban, a *Daily Telegraph* hasábjain, mind pedig Párizsban, a *L'Opinion*-ban.² A legelső kiadványok egyikeként francia, majd angol nyelven is publikálták Sixtus herceg missziójának történetét, ez utóbbinak már 1920-ban legalább kilenc kiadása volt.³ A háborút követően sorra jelentek meg a kulcsszereplők emlékiratai, így 1919-ben Ottokar Czernin gróf volt osztrák-magyar külügyminiszter könyve,⁴ 1929-ben Arthur Polzer-Hoditz gróf, Károly császár kabinetfőnökének memoárja, amely a Georges de Manteyer által szerkesztett, imént említett könyvre építve ugyancsak számos dokumentumot is közölt

¹ Sixtus és Xavier Bourbon-Parma hercegek háború alatti működéséről ld. G[eorges] de MANTEYER (ed.): *Austria's Peace Offer 1916-1917*. Constable and Co., London, 1921. Introduction: 1-31.

² FEJTŐ Ferenc: *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért* Minerva–Atlantisz, Budapest, 1990.; Adamo Books, 2011. 400.

³ G[eorges] de MANTEYER (ed.): *L'Offre de paix séparée de l'Autriche (5 décembre 1916–12 octobre 1917)*. Avec deux lettres autographes de l'empereur Charles et une note autographe du comte Czernin. Plon-Nourrit et Cie, Paris, 1920.; MANTEYER (1921). Egyidejűleg közölte az *Illustration* Jean de PIERREFEU: *Une paix séparée avec l'Autriche était-elle possible? La mission secrète du Prince Sixte de Bourbon (6 décembre 1916–23 Mai 1917)*. Une page d'histoire inconnue c. cikkét.

⁴ Ottokar CZERNIN: *Im Weltkrieg*. Ullstein, Berlin–Wien, 1919.

függelékében,⁵ s végül Theobald von Bethmann-Hollweg német kancellár könyve.⁶ Az kortársi szakirodalomban máig értéke van Karl Friedrich Nowak a minap ismételten kiadott *Der Sturz der Mittelmächte* c. művének,⁷ de haszna van még Richard Fester erősen elfogult *Die Politik Kaiser Karls und der Wendepunkt des Weltkrieges* c. munkájának is.⁸ A forráskiadás és a szakirodalom gazdagodása máig tart.⁹ Magyarul is megjelent Fejtő Ferenc 1988-as könyve, a *Requiem pur un empire défunt. Histoire de la destruction de l'Autriche-Hongrie* [Rekvium egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria–Magyarország szétrombolása],¹⁰ amely a Sixtus-misszió néhány fontosabb iratát magyar nyelven is közzétette.

A Sixtus-misszió kezdeményezője Károly császár és Zita császárné volt. A legszigorúbban titkos és bizalmas diplomáciai kísérlet közvetítői között ott volt Zita császárné édesanyja, valamint Erdődy Tamás gróf (1886-1931), a császár gyerekkori játszótársa és személyes barátja, s mellettük néhány beavatott diplomata, mint Ottokar Czernin gróf osztrák-magyar külügyminiszter. Békevágyától vezetve, a frontok katasztrofális helyzetét látva az új császár (és a császárné) átgondolt békepolitikát kezdeményezett, amellyel sógorán, illetve testvérén keresztül Franciaországot keresték meg.

A frontról visszaérkező Sixtus herceg már maga is lényegében ugyanazon pontokat tekintette az Antanttal kötendő béke feltételeinek, és hajlandó volt a semleges Svájcban találkozni a császár kiküldöttjével. Erre 1917. február 13-án került sor.

A békét, javasolta a herceg Károly császárnak s rajta keresztül a francia köztársaság elnökének, az alábbiak szerint lehetne megkötni:

- „1. titkos békeszerződés kötése Oroszországgal, annak fejében, hogy Oroszország kinyilvánítja, hogy nem tart igényt Konstantinápolyra;
2. Elzász-Lotaringia [visszaállítása],
3. Belgium visszaállítása;
4. egy olyan délszláv királyság megalakítása, mely magába foglalja

⁵ Arthur Graf POLZER-HODITZ: *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs*. Amalthea-Verlag, Zürich–Leipzig–Wien, 1929.

⁶ Theobald von BETHMANN-HOLLWEG: *Betrachtungen zum Weltkrieg*, 1-2. Teile. Reimar Hobbing, Berlin, 1919-1921.

⁷ Karl Friedrich NOWAK: *Der Sturz der Mittelmächte*. G. D. W. Callwey, München, 1921.

⁸ Richard FESTER: *Die Politik Kaiser Karls und der Wendepunkt des Weltkrieges*. J. F. Lehmann, München, 1925.

⁹ Wolfgang STEGLICH: *Die Friedenspolitik der Mittelmächte, 1917-1918*, I-II. Franz Steiner, Wiesbaden, 1964. Gabriel HANOTAUX: *Carnets (1907-1925)*, publiés par Georges Dethan. A. Pedone, Paris, 1982. Tamara GRIESSER-PECAR: *Die Mission Sixtus*. Amalthea Verlag, Wien, 1988.; Alexander DEMBLIN (Hg.): *August Demblin: Minister gegen Kaiser. Aufzeichnungen eines österreichisch-ungarischen Diplomaten über Außenminister Czernin und Kaiser Karl*. Böhlau Verlag, Wien, 1997.

¹⁰ François FEJTŐ: *Requiem pour un empire défunt. Histoire de la destruction de l'Autriche-Hongrie*. Lieu Commun, Paris, 1989.; magyarul FEJTŐ Ferenc: *Rekvium egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria–Magyarország szétrombolása*. Minerva–Atlantisz, Budapest, 1990. ld. különösen 394-409.

Hercegovinát, Szerbiát, Albániát és Montenegrót.”¹¹

Sixtus herceg Svájcban azt az üzenetet küldte sógorának, hogy „a Monarchia megmentése érdekében” császári leirattal állítsa kész helyzet elé Németországot. E leirat megőrizhetné a Németországgal való barátság és szövetség látszatát, Ausztria pedig békét ajánlhatna ellenségeinek a fenti feltételekkel. A herceg óvta a császárt a diplomáciai jellegű közvetítéstől, „mert mind Németországnak, mind Olaszországnak komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy e közvetítést megghiúsítsák.”¹² Sixtus herceg már jól ismerte a francia külügyminisztérium Ausztriára vonatkozó elképzeléseit, melyeket, Jules Cambon államtitkár, volt berlini francia nagykövet fogalmazott meg előtte, 1917. február 11-én. A francia diplomata ismételt hangsúlyozta, hogy Ausztriának meg kell menekülnie „a német kiszolgáltatottságtól”. Hozzátette: „Ha a császár elég erősnek érzi magát, hogy nyílt békét ajánljon az antantnak, mostantól fogva nyilvánosan és határozottan elkülönítve a Monarchia alapvető és megtartó érdekeit Németország hódító, igazságtalan és ésszerűtlen elképzeléseitől, ebben az esetben kinyilváníthatná akaratát [...]”¹³

Sixtus herceg nemcsak a császári pártól kapott instrukciókat. A külügyi kormányzat nevében Czernin gróf 1917. február 18-án ellátta egy politikai vezérfonalul szolgáló irattal, amelyet a miniszter Erdődy Tamás grófnak diktált le, Sixtus herceg testvére, Xavier fordította franciára, ami után az eredeti német szöveget megsemmisítették, s így az csak németre visszafordítva áll ma a kutatás rendelkezésére. Ebben az iratban Czernin kiemelte: Ausztria-Magyarország, Németország, Törökország és Bulgária szövetsége „abszolút módon felbonthatatlan”. Ausztria-Magyarország semmilyen formában nem áll Németország fennhatósága alatt, kizárólag védekező háborút folytat, nem kívánja megsemmisíteni sem Romániát, sem Szerbiát. Hangsúlyozta: a Monarchiában élő nemzetiségek egyenrangúak, a németeknek nincsenek előjogaik a szlávokkal szemben. Czernin hozzátette: a Monarchia támogatná, ha Németország lemondana Elzász-Lotaringiáról.¹⁴ A császár sajátkezű, titkos kiegészítéseket fűzött Czernin gróf irányelveihez. Ebben sógorát és rajta keresztül az Antantot Franciaország támogatásáról és a maga Németországra gyakorlandó nyomásáról biztosította; kifejezte Belgium iránti rokonszenvét és jóvátételi szándékát. Nyomatékot adott annak a fel fogásnak, hogy a Monarchia nem áll Németország irányítása alatt. A Monarchia ugyanakkor úgy látja, hogy Franciaország Nagy-Britannia befolyása alatt áll. Czernin gróf azon pontjához, amely szerint Ausztria-Magyarország tisztán védekező háborút folytat, a császár hozzáfűzte: „Németország is”. Különös súlyt adott annak az érveknek, hogy a Monarchiában nem különböztetik

¹¹ Bourbon Sixtus herceg memoranduma, 1917. március 5. magyarul közli FEJTŐ (1990): 395-6.

¹² Ua. magyarul közli FEJTŐ (1990): 396.

¹³ Sixtus herceg beszélgetése Jules Cambonnal, 1917. február 11. magyarul közli FEJTŐ (1990): 402.

¹⁴ POLZER-HODITZ (1929): 597-598. Anhang VI: Richtlinien des Grafen Czernin vom 18. Februar 1917.

meg az egyes nemzetiségeket, s hogy a szlávok teljesen egyenrangúak a németekkel. A Monarchia „*valamennyi népe egységben és a dinasztia iránti hűségben*” él – hangsúlyozta a császár. Hogy a németektől mennyire tartottak, azt nemcsak a császári kiegészítés, hanem az irat sorsa is mutatta: a császár kéziratát Erdődy gróf jelenlétében felolvasták Sixtus hercegnek, majd az iratot a gróf előtt eltépték és elégették. Sixtus herceg a szöveget 1917. február 23-án fejből rekonstruálta. A béketapogatózás egész folyamatát átlengte a németektől való félelem, az emiatti legszigorúbb titoktartás kötelezettsége és a császár részvételének kendőzése.

Sixtus herceg 1917. március 16-án Károly császárnak szóló levélben sürgette, hogy az uralkodó a már ismert négy pontot „*tiszta és egyértelmű formában*” erősítse meg, s ennek előkészítésekképpen egy szövegtervet is küldött sógorának. Az itt felsorolt négy pont képezte a herceg felfogása szerint a különbéke feltételét:

1. Ausztria-Magyarország elismeri Elzász-Lotaringia visszatérését Franciaországhoz;
2. Belgium visszanyeri szuverenitását;
3. A Monarchia nem gondol Szerbia megsemmisítésére;
4. Ausztria-Magyarország tárgyalásokat javasol Oroszországnak arról, hogy a Monarchia lemond Konstantinápoly követeléséről, amennyiben visszakapja saját, orosz megszállás alá került területeit.¹⁵

1917. március 24-én a császár Sixtus herceg útján üzenetet intézett Raymond Poincaré francia köztársasági elnökhöz. Üzenetében a császár kommentárokat fűzött a béketerv négy ismeretes pontjához. Mindenekelőtt a francia érdekek legfontosabbika, Elzász-Lotaringia tekintetében igyekezett személyes garanciát adni. „*A rendelkezésemre álló minden eszközzel támogatni fogom Franciaország Elzász-Lotaringiára vonatkozó jogos követeléseit, és e cél érdekében minden személyes befolyásomat latba fogom vetni szövetségeseimmél.*”¹⁶ Hozzátette ehhez véleményét Belgium sorsáról is: „*Ami Belgiumot illeti, vissza kell kapnia függetlenségét és valamennyi dél-afrikai birtokát anélkül, hogy elesne mindattól a jóvátételtől, amelyre a már elszenvedett veszteségei miatt jogosult.*”¹⁷

A császár keményebb hangot ütött meg Szerbia tekintetében. Ennek önállóságát vissza kívánta állítani és elismerte igényét az Adria-tengeri kijáráshoz is. „*Előzetes és feltétlen kikötésként Ausztria-Magyarország a maga részéről ahhoz ragaszkodik, hogy a szerb királyság véglegesen mondjon le minden kapcsolatáról*

¹⁵ POLZER-HODITZ (1929): 599-600. Anhang VIII-IX: Aus dem Brief des Prinzen Sixtus von Bourbon-Parma an Kaiser Karl, Paris, 16. März 1917, Übertragung aus dem Französischen; Entwurf einer Note (Projet de note), beigelegen dem vorstehenden Brief vom 16. März 1917, Übertragung aus dem Französischen.

¹⁶ I. Károly üzenete Poincaréhoz Sixtus Bourbon-Parma herceg útján, magyarul közli FEJTŐ (1990): 406.

¹⁷ Uo. és POLZER-HODITZ (1929): 600-601. Anhang X: Erster Brief Kaiser Karls an seinen Schwager Prinzen Sixtus v. Bourbon-Parma, Laxenburg, 24. März 1917, Übertragung ins Deutsche.

azokkal a csoportokkal és társaságokkal, amelyek politikai célja a Monarchia felbomlasztása, és ezeket tiltsa be — különösképpen a Narodna Obrana-nak nevezett társaságot. Egyébként Szerbiának meg kell tennie azokat a hatalmában álló őszinte lépéseket, amelyekkel határain belül és kívül megakadályozhatja a politikai agitáció minden formáját, és erről az antanthatalmak garanciájával biztosítékot kell adnia számunkra.”¹⁸ Károly császár levelét Sixtus herceg 1917. március 31-én nyújtotta át a Francia Köztársaság elnökének. Amikor erről David Lloyd George brit miniszterelnök értesült, így kiáltott fel: „C'est la paix!” [Ez a béke!]¹⁹

1917. május 5-én Sixtus francia nyelvű levéltervet készített Károly császár számára, amelyet az lényegesen rövidítve és átszabva május 9-én vissza is küldött a hercegnek.²⁰ Sixtus hercegnek szóló eme második levelében a császár arról igyekezett biztosítani sógorát és rajta keresztül az Antanthatalmakat, hogy Olaszország Dél-Tiroltól eltekintve immár eláll minden területi követelésétől. A császár meglepéssel állapította meg, hogy „a Monarchia, Franciaország és Anglia olyan sok alapvető kérdésben egyetért, hogy meggyőződésünk szerint ez lehetővé teszi majd, hogy elhárítsuk az utolsó akadályokat, melyek a tisztességes béke megkötésének útjában állnak.”²¹ A császár leveléhez Czernin gróf osztrák-magyar külügyminiszter feljegyzést csatolt, amelyben – mintegy a császár szavainak félreértését elkerülendő – hangsúlyozta: Ausztria-Magyarország nem tesz semmiféle területi engedményt, és garanciát kér területi integritásának fenntartása érdekében.²²

A Sixtus-misszió hátterében Károly császár folyamatos és mindvégig sikertelen igyekezete húzódott meg, hogy német szövetségesét rávegye saját céljainak elfogadására és támogatására. II. Vilmos császár azonban vagy nyíltan elvetette szövetségesének javaslatait, vagy éppen úgy tett, mintha nem is egészen értette volna meg azokat. A két császár személyes találkozása Homburgban, a német főhadiszálláson, 1917. április 2-án vereség volt az osztrák uralkodó és személyes diplomáciája számára.²³ Még kirívóbb példa volt erre a német császár Károlynak Kreuznachból, 1917. április 14-én kézzel írott levele, amelyet Arthur Graf Polzer-Hoditz: *Kaiser Karl* című könyvében facsimileben is közöl. A levél szinte lesöpri az osztrák császár békekötési terveit és a német tengerészeti sikerek, elsősorban a tengeralattjáró háború „eredményeinek” felsorolásával

¹⁸ Uo.

¹⁹ POLZER-HODITZ (1929): 337.

²⁰ POLZER-HODITZ (1929): 602-603. Anhang XI: Von Prinzen Sixtus von Bourbon-Parma vorgeschlagener Entwurf für den zweiten Brief des Kaisers an ihn, Neuchâtel, 5. Mai 1917, Übertragung aus dem Französischen.

²¹ Károly császár második saját kezűleg írt levele, 1917. május 9. Magyarul közli FEJTŐ (1990): 408.; POLZER-HODITZ (1929): 603. Anhang XII: Zweiter Brief Kaiser Karls an seinen Schwager Prinzen Sixtus von Bourbon-Parma, Laxenburg, 9. Mai 1917, Übertragung aus dem Französischen.

²² Czernin gróf ellenvetései, Bécs, 1917. május 9. Magyarul közli FEJTŐ (1990): 409. POLZER-HODITZ (1929): 604. Anhang XIII: Aide mémoire des Ministers des Äußern Grafen Czernin, dem Prinzen Sixtus zugleich mit dem zweiten Kaiserbrief mitgegeben.

²³ POLZER-HODITZ (1929): 339-343.

igyekszik a katonai helyzet remek kilátásait bizonyítani.²⁴

A Sixtus-misszió kudarcot vallott, s az Osztrák-Magyar Monarchia nem tudott időben kilépni az I. világháborúból. Az egész tervet beárnyékolta a németektől, s személy szerint II. Vilmos német császártól való félelem, amely maximális titkolózásra szorította rá az osztrák császárt, családját és legbensőbb körét. A megbeszéléseket teljesen lezárt és katonailag biztosított kastélyokban, illetve annak parkjaiban tartották, Sixtus herceg hamis útlevelel, álnéven utazott, a császár sajátkezű iratait felhasználás után összetépték és elégették. Az uralkodó igyekezetét mindvégig ellenpontosította Czernin gróf, aki eltérő, a németekhez igazodó külpolitikát folytatott, s folyamatosan „korrigálta” császára intencióit. Czernin 1920. január 8-án, tehát már a párizsi béketárgyalások legvégén a *Neue Freie Presse* hasábjain nyilatkozatot tett közzé, amelyben kijelentette: „az osztrák-magyar kormánynak soha nem volt szándéka, hogy elárulja Németországot, csak az, hogy nagyobb mozgásszabadságot („Ellbogenfreiheit”) biztosítson egy általános békéhez.”²⁵ Felvethetjük, hogy a császár intencióit többek között éppen külügyminisztere hiúsította meg.²⁶ Paradox módon ezt látszik bizonyítani Arthur Graf Polzer-Hoditz könyve Károly császárról, amelynek éle kifejezetten és szinte minden ponton Czernin elen irányul. A gróf szövege²⁷ nagymértékben támaszkodott a Párizsban, majd röviddel utána Londonban, 1921-ben megjelent *Austria's Peace Offer 1916-1917*²⁸ c. dokumentumkötetre, mely egyaránt a Monarchia szerencsenmosdatására, Károly császár glorifikálására hivatott propagandamű volt, a Sixtus-misszió történetének felelevenítésével is hangsúlyozva a Monarchia jóindulatát szomszédai iránt, nemzetiségi viszonyainak harmonikus rendezettségét, a Párizs környéki békék igazságtalanságát.

A forrásanyag egyértelműen bizonyítja Zita császárné és a Bourbon-Parma család különlegesen erős befolyását az osztrák államügyekre és különösképpen az osztrák-magyar külpolitikára, illetve magára a császárra. Egyszersmind a magyar történelemben szerencsétlen visszatérési kísérleteiről elhíresült IV. Károly királyt új fényben: a trónra kerülése után azonnal megkezdett különbéke tárgyalások hőseként, a béke apostolának szerepében mutatják. A különbéke-akció Károly császár és király kétségtelenül legjelentősebb politikai kísérlete volt, kudarcát a roppant német nyomás, a nemzetközi politikai és katonai hely-

²⁴ Wilhelm [II] an Karl [I], Kreuznach, 14. April 1917, közli POLZER-HODITZ (1929): 344 és 345. között, illetve 345-346.

²⁵ POLZER-HODITZ (1929): 604-606. Anhang XIV: *Erklärungen des Ministers a. D. Ottokar Czernin*, Neue Freie Presse, 17. Jänner 1920.

²⁶ DEMBLIN (1997).

²⁷ POLZER-HODITZ (1929); MANTEYER (1921).

²⁸ MANTEYER (1921). Ez a franciából angolra fordított könyv egyike volt az osztrák külpropaganda legjelentősebb akcióinak, részben válasz a St. Germain-i békére, vö. MANTEYER (1920). E kiadványhoz sokban hasonló, korábbi osztrák propagandairatokról ld. FRANK Tibor: *Egy százszentendős propagandakiadvány keletkezéséről*, Magyar Könyvszemle 93, 1977, 1, 58-65.

zet folyamatos rosszabbodása és a kormányzati egyet nem értés okozta. Károly császárról és királyról alkotott képünk valószínűleg igaztalan: jobb helyet érdemel történeti emlékezetünkben, mint ami 1921-es visszatérési kísérletei nyomán kialakult. Béketerveinek sikere meghiúsíthatta volna a Monarchia szétverését, s így talán St. Germaint – és Trianont is.

II. János Pál pápa 2004. október 3-án boldoggá avatta Károly császárt. Már a császár korai halálakor, 1922-ben mozgalom indult a keresztényszociális Wilhelm Miklas parlamenti elnök, a későbbi osztrák államfő (1928-38) vezetésével a császár boldoggá avatása érdekében. 1925-től a bécsi főérsekség módszeresen adatokat gyűjtött a császár életéről, hogy a boldoggá avatást megalapozzák és előkészítsék. A folyamat hivatalosan 1949-ben indult meg a Vatikánban. Az eljárást egy „Kaiser-Karl-Gebetsliga für den Völkerfrieden” [A Károly császárról elnevezett imádságliga a népek békéjéért] elnevezésű mozgalom támogatta, amelynek eredményeképpen 1995-ben egy 2650 (!) oldalas dokumentációt, „pozíciót” adtak át Rómában a császár életéről és keresztényi cselekedeteiről. A boldoggá avatás emléknapjával – jellemző módon – Zita császárnéval 1911-ben kötött házasságának napját, október 21-ét választották. A Vatikán úgy ítélte meg, hogy a mélyen vallásos Károly császár politikai tevékenységét „szent szolgálatnak” tekintette. A császár érdemei között kiemelkedően méltatták béketörekvéseit az I. világháború során. Kritikusai azonban, mint az osztrák Brigitte Hamann történész az egyház politikai (rab)szolgájának tekintik. Bírálói felelőssé teszik katonák sokaságnak haláláért, miután Conrad von Hötzendorf elbocsájtása után maga lett a hadsereg főparancsnoka. Felelőség terheli többek között a 12. isonzoí csatában 1917. október 24-én bevetett mérges gáz alkalmazásáért is.

A boldoggá avatás az osztrák médianyilvánosságban több szempontból is vegyes fogadtatásra talált, egyrészt mert azt szélsőségesen konzervatív egyházi körök (élükön többek között az erősen vitatott pályafutású Kurt Krenn püspökkel) szorgalmazták és támogatták, másrészt mert a vatikáni szertartáson a hivatalos Ausztria Andreas Khol (ÖVP) parlamenti elnök vezetésével nyomatékkal képviseltette magát.²⁹

Károly császár rövid uralkodása, személyisége és politikája erősen megosztja az osztrák és a nemzetközi közvéleményt és a szakirodalmat, az osztrák és a magyar emlékezetet. Ez a bigottságig jámbor, tapasztalatlanul trónra lépő és sokféle hatástól, így a felesége, a német császár és a katolikus egyház befolyásától szabadulni alig tudó fiatalember kétségtelenül jót akart, ám birodalmát nem tudta megmenteni és döntésképtelenségével, hibás lépéseivel hozzá is járult annak végzetes sorsához. A Sixtus herceg útján megkísérelt különbéke tárgyalás azonban életének és uralkodásának kiemelkedő, noha kudarcos epizódja volt.

²⁹ www.habsburger.net/de/kapitel/die-seligspredung-kaiser-karls-i és www.profil.at/articles/0401/560/72207/der-kaiser - 2014. 12. 10.

Bibliográfia

Források

- BETHMANN-HOLLWEG, Theobald von: *Betrachtungen zum Weltkrieg*, 1-2. Teile, Reimar Hobbing, Berlin, 1919-1921.
- CZERNIN, Ottokar: *Im Weltkriege*, Ullstein, Berlin-Wien, 1919.
- DEMBLIN, August: *Minister gegen Kaiser. Aufzeichnungen eines österreichisch-ungarischen Diplomaten über Außenminister Czernin und Kaiser Karl*, Alexander DEMBLIN (Hg.), Böhlau Verlag, Wien, 1997.
- FESTER, Richard: *Die Politik Kaiser Karls und der Wendepunkt des Weltkrieges*, J. F. Lehmann, München, 1925.
- HANOTAUX, Gabriel: *Carnets (1907-1925)*, publiés par Georges DETHAN, A. Pedone, Paris, 1982.
- MANTEYER, G[eorges] de (éd.): *L'Offre de paix séparée de l'Autriche (5 décembre 1916-12 octobre 1917)*. Avec deux lettres autographes de l'empereur Charles et une note autographe du comte Czernin, Plon-Nourrit et Cie, Paris, 1920.
- MANTEYER, G[eorges] de (ed.): *Austria's Peace Offer 1916-1917*, Constable and Co., London, 1921.
- NOWAK, Karl Friedrich: *Der Sturz der Mittelmächte*, G. D. W. Callwey, München, 1921.
- POLZER-HODITZ, Arthur Graf: *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs* Amalthea-Verlag, Zürich-Leipzig-Wien, 1929.

Irodalom

- DEMMERLE, Eva: *Kaiser Karl I. „Selig, die Frieden stiften ...“*. Die Biographie, Amalthea, Wien, 2004.
- FEIGL, Erich: *Kaiser Karl I. Ein Leben für den Frieden seiner Völker*, Amalthea-Verlag, Wien, 1990.
- FEJTŐ, François: *Requiem pour un empire défunt. Histoire de la destruction de l'Autriche-Hongrie*, Lieu Commun, Paris, 1989. - Magyarul FEJTŐ Ferenc: *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért*, Minerva-Atlantisz, Budapest, 1990; Adamo Books, 2011.
- GOTTSMANN, Andreas (Hg.): *Karl I. (IV.), der Erste Weltkrieg und das Ende der Donaumonarchie*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2007.
- GRIESSER-PECAR, Tamara: *Die Mission Sixtus*, Wien, Amalthea Verlag, 1988.
- HAMANN, Brigitte (Hg.): *Die Habsburger. Ein biographisches Lexikon*, Ueberreuter, Wien, 1988.
- KANN, Robert A.: *Die Sixtusaffäre und die geheimen Friedensverhandlungen Österreich-Ungarns im ersten Weltkrieg*, Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1966.
- LORENZ, Reinhold: *Kaiser Karl und der Untergang der Donaumonarchie*, Verlag Styria, Graz, 1959.
- MIKRUT, Jan (Hg.): *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Internationales Forschungsinstitut zur Förderung der Kirchengeschichte in Mitteleuropa, Wien, 2004.
- RAUCHENSTEINER, Manfred: *Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburger Monarchie 1914-1918*, Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar, 2013.
- STIEGLICH, Wolfgang: *Die Friedenspolitik der Mittelmächte, 1917-1918*, I-II, Franz Steiner, Wiesbaden, 1964.

